

Elçin Hüseynbeyli'nin Öykülerine Karabağ Savaşı'nın Yansımaları^{1*}

DR. ÖĞR. ÜYESİ HANİFE ÖZER^{**}

Öz

Savaş, en eski devirlerden günümüze kadar toplulukların, devletlerin birbirlerine karşı üstünlük kurmak, taleplerini kabul ettirmek amacıyla başvurdukları nihaî bir araç konumundadır. Çıkış sebepleri farklı olmakla birlikte savaşların sonuçları ve etkileri gerek bireyler gerekse topluluklar üzerinde daima yıkıcı olmuştur. İşte temel sorunsalı insan olan edebî eserler ve dolayısıyla öykü türü de sonuçları hemen her alanı, ama daha çok da insanı etkileyen bu olguya karşı ilgisiz durmamıştır. Her dönemin edebiyat ürünlerinde savaş, bazen gerçekliğin yansıması bazen de bütünüyle hayal ürünü olarak çeşitli boyutlarıyla ele alınmış ve bu yolda pek çok eser ortaya konmuştur.

Azerbaycan edebiyatının yeni nesil yazarlarından Elçin Hüseynbeyli de savaş olgusuna kayıtsız kalmayan yazarlardan biridir. Hüseynbeyli eserlerinde savaşı, özellikle de Karabağ savaşının cephe gerisini birey, toplum ve mekân boyutlarıyla anlatılarına taşımış, bu olguyu çeşitli bakış açılarıyla eserlerinde kurgulamıştır. Bu yazının amacı, Elçin Hüseynbeyli'nin *Sılaya Dönüş* kitabında yer alan öykülerin savaş izleğinin incelenmesidir. İncelemek için yazarın beş tane öyküsü seçilmiş, metin odaklı bir bakışla savaşın “birey, toplum ve mekân” unsurları üzerindeki etkileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Azerbaycan edebiyatı, Elçin Hüseynbeyli, kısa öykü, Sılaya Dönüş, Karabağ Savaşı.

THE REFLECTIONS OF THE KARABAKH WAR IN THE STORIES OF ELÇİN HÜSEYNBEYLİ

Abstract

The war is the ultimate tool that the communities and states apply in order to gain superiority over each other and to make their demands accepted. Although there are various reasons for the outbreak of wars, the consequences and effects of wars have always been destructive to both individuals and communities. Therefore, literary works (and stories) - in which the main topic is human beings - have not been indifferent to the subject of war, the results of which affect pretty much everything but mainly people. In the literary works of each period, war has been dealt with in various dimensions; sometimes as a reflection of reality and sometimes as a product of imagination, and many works have been put forward in this way.

* Bu makale 21-22 Aralık 2017 tarihinde IV. Yıldız Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan “Elçin Hüseynbeyli'nin Öykülerinde Savaş İzleği” adlı bildirinin genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş hâlidir.

** Bolu Abant İzzet Baysal Ün. Fen Edebiyat Fak. TDE Böl. hanifeoz@gmail.com, orcid.org/0000-0002-7547-3174
Gönderim tarihi: 11.02.2020 Kabul tarihi: 09.05.2020

Elçin Hüseynbeyli, one of the new generation writers of Azerbaijani literature, is one of the authors who did not remain indifferent to the phenomenon of war. Huseynbeyli - dealt with war, specifically behind the frontlines of Nagorno-Karabakh War in terms of the individuals, the society and the location. The purpose of this article is to examine the war themes of the Nagorno-Karabakh War in the stories of Elçin Hüseynbeyli's book, *Sılaya Dönüş* (*Return to the Homeland*). Five stories of the author were chosen for examination and the effects of war on the element of "individuals, the society and the location" were tried to be revealed from a text-oriented perspective.

Keywords: Azerbaijani literature, Elçin Hüseynbeyli, short story, *Sılaya Dönüş*, Nagorno-Karabakh War.

GİRİŞ

Güç yoluyla birinin, diğerinin iradesini kırmaya çalışması (Clausewitz, 2008: 14) olarak tanımlanan savaş, insanlık tarihi kadar eski ve insanlık tarihine koşut bir olgudur. Savaş/savaşlar, sonuçları olumlu da olsa olumsuz da olsa insanlığın, üzerinde yaşanan coğrafyanın ve yaşam koşullarının şekillenmesinde, insanlık ve uygarlık tarihinin dönüm noktalarının teşekkülünde büyük bir etkiye sahiptir. Zihinlerde daha çok toplumlar veya topluluklar arasındaki sistemli çatışmalar şeklinde algılanan savaş; dinî, millî, ideolojik, ekonomik vb. sebepler yüzünden çıkabilir, çıkarılabilir. Savaşlar sadece savaş alanında yapılan mücadele değildir.

Britannica Ansiklopedisinde "politik gruplar arasında belirli bir sürede ve yoğunlukta devam eden çatışma olarak tarif edilen savaşın, Clausewitz'e göre en yakın amacı hasmını alt etmek, yıkmak, böylece tüm direnişini yok etmektir (2008, s. 13-14). Aristo ise toplumlar arası anlaşmazlıkların çözümü için iki temel aracın var olduğuna inanır; bunlardan biri politika, diğeri de savaştır (Aktaran Daver, 1992:181). Maddi ve manevi bakımdan etkisi uzun zaman süren, hatta bazen kalıcı olan savaşlar, insanlığın ifadesi ve aynı zamanda hafızası sayılabilecek edebiyat eserlerinde de önemli bir izlektir. Pek çok şair ve yazar, geçmişteki yahut hâlihazırdaki savaşlara yönelik ilgilerini, duyarlılıklarını bazen cepheyi, bazen cephe gerisini, bazen de her iki boyutunu tasvir ve tahlil etmişler, eserlerine yansıtılmışlardır. Azerbaycanlı yazar Elçin Hüseynbeyli² de gerek romanlarında gerekse öykülerinde savaşa, özellikle de savaşın gerisinde kalan, fakat savaşın etkisinin savaştan sonra da devam ettiği sivil hayattaki yansımalarına yer vermiştir.

² 23 Aralık 1961 tarihinde Karabağ'ın Cebrayl Bölgesinde bulunan Mahmudlu Köyünde doğan Elçin Hüseynbeyli, ilk ve ortaokulu bitirdikten sonra 1980-1992 yılları arasında askeri hizmetini tamamladı. 1989'da Moskova Devlet Üniversitesinin Gazetecilik Fakültesi'nden mezun oldu. "Karaçuha" mahlâsını da kullanan Hüseynbeyli, ilk öyküsünü 1990'da *Gençlik* dergisinde yayımlandı. Bunun gibi çeşitli gazete ve dergilerde hikâyeleri, senaryoları, piyesleri ve tercümelemleri neşredildi. 2000 yılında Azerbaycan Yazarlar Birliğine üye olan yazar, bir süre Azadlık radyosunda çalışmış, aynı zamanda Turan Haber Ajansı'nda muhabirlik, *Ulduz* dergisinde de baş redaktörlük yapmıştır. Halen *Edebiyyat Gazeti*'nin baş redaktörlüğü görevini sürdüren Hüseynbeyli, aynı zamanda "Türk Dünyası Edebiyat Dergileri Kongresi'nin başkâtipliği ile Rusça yayımlanmakta olan *Güney Kafkaz* dergisinin Azerbaycan koordinatörlüğü ve redaktörlüğü gibi önemli görevleri de yürütmektedir" (Koç, 2012: 74). Roman, öykü, deneme, makale gibi çeşitli yazı türlerinde ürünler veren Hüseynbeyli'nin edebiyat eserlerinden bazıları Türkiye Türkçesine aktarılmış, bazıları da İngilizce, Rusça, Fransızca, Almanca, Korece vd. dillere çevrilmiştir. Eserlerinden bazıları: *Şah Abbas*, *Azerbaycanlı Don Juan*, *Aişe*, *Balık Adam*, *Metro Vadisi*, *Yolayricından Kaçış* vd.

Çeşitli edebiyat ödüllерinin de sahibi olan Hüseynbeyli, 2000 yılında Azerbaycan'ın en başarılı genç yazarı seçildi.

Elçin Hüseyinbeyli'nin İmdat Avşar ve Ömer Küçükmehtemoğlu tarafından Türkiye Türkçesine aktarılan ve *Sılaya Dönüş*³ adıyla yayımlanan öykülerinde savaş, çeşitli boyutlarıyla dikkat çeken bir izlek durumundadır. Yirmi bir öykünün yer aldığı kitapta doğrudan savaşı işleyen altı tane öykü vardır. Bunlar: *"Gözlerine Gün Düşüyordu, Sılaya Dönüş, Karaca'nın Kara Başı, Boz Eşeğin Mektupları I, Aksakal, Dedem Ninem ve Komünizm"* adlı öykülerdir. Sıraladığımız bu öykülerin ilk beş

tanesinde Karabağ Savaşı; "Dedem Ninem ve Komünizm"de ise İkinci Dünya Savaşı konu edilir. Öykülerde savaş, hemen bütünüyle cephe gerisinde bireylerin, toplumun ve mekânların üzerindeki etkileriyle, başka bir deyişle hayatın içindeki farklı yansımalarıyla kurgulanmıştır. Çalışmamızda Karabağ Savaşının kurgulandığı öykülerdeki savaş olgusu yukarıda belirttiğimiz gibi savaşın "birey- toplum=insan ve mekân" öğeleri üzerindeki etkileri bağlamında ele alınacaktır.

KARABAĞ SAVAŞI

Azerbaycan, Ermenistan ve İran arasında jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip olan Dağlık (Yukarı) Karabağ, bölgesel bir sorun olarak Azerbaycan ve Ermenistan arasında uzun bir tarihî geçmişe sahiptir. Hukuken Azerbaycan sınırları içerisinde yer alan Dağlık Karabağ'a, Rusya'nın Kafkasya'da izlediği politikanın bir parçası olarak 19. yüzyıl başlarından itibaren hem İran hem de Anadolu'dan getirilen Ermeniler yerleştirilmiştir. Uygulanan politika sonucunda bölgede Ermeni nüfusu artmış, nüfus dengesinin değişmesiyle Ermeniler Dağlık Karabağ toprakları üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır.

Bölgede nüfus yoğunluğu gittikçe artan Ermeniler, 1830, 1905, 1918 ve 1920 yıllarında bölgenin denetimini ele geçirmek amacıyla Türk yerleşim alanlarına karşı çeşitli saldırılarda bulunmuştur. Bölgeye ilişkin söz konusu Rus politikası 20. yüzyılın başlarından itibaren ise Azerbaycan Türklerinin bölgeden sürgün ve göçünü de amaç edinmiştir.

Ermeniler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde de "Büyük Ermenistan" hayallerinin bir parçası olarak gördükleri Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bağlama mücadelesine devam etmiştir. Rusların desteğini arkasına alan Ermeniler, Kafkaslarda rahat hareket etme imkânı bularak adım adım bölgeye yerleşmiştir (Aras vd. 2008: 11).

SSCB'nin dağılma sürecine girdiği 80'li yıllarda ise Ermenistan'ın bölgedeki hak iddiası yeni bir ivme kazanarak Ermenistan ve Azerbaycan arasında savaşa dönüşmüştür. Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ Savaşı, her iki ülkenin de henüz SSCB'nin bir parçası olduğu 1988 yılında başlamış ve 1992 yılında genel bir hâl almıştır. Savaş sonucunda Rusya'nın aktif desteği ve katılımı ile Azerbaycan topraklarının beşte biri Ermenistan tarafından işgal

³ Elçin Hüseyinbeyli, *Sılaya Dönüş*, Bengü Yay., Ankara 2011. Öykülerden yapılacak alıntılar bu baskıya aittir.

edilmiştir. Bu savaş sonucu yaklaşık bir milyon insan öz vatanlarından göç ederek sığınmacı durumuna düşmüştür.

Azerbaycan edebiyatında Karabağ Savaşı'nı konu edinen birçok eser kaleme alınmasına rağmen ortak görüş, özellikle nicelik bakımından yetersiz olduğu yönündedir. Bu yetersizlikte rol oynayan hususlar ise savaşın akıbetinin henüz belli olmadığı, yani bir belirsizliğin söz konusu olduğu, savaşın sıcaklığında büyük eserlerin yazılmasının zorluğu, Azerbaycan'ın Karabağ savaşında mağlup olması gibi sebepler gösterilmektedir (Sadıgov, 2016: 408-409,414)⁴.

1. Karabağ Savaşı'nın Psikolojik Yansımaları

Savaş, dünyanın hemen her ülkesinin katıldığı yahut katılmasa da bir şekilde etkilendiği bir olgudur. İnsan var olduğundan beri savaşlar olmuştur ve insana bağlı olarak bundan sonra da var olacak bir gerçektir. Savaşın cereyan ettiği yerlerde ölümler, fiziksel ve psikolojik zulümler, maddi manevi kayıplar, zorunlu olarak yapılan kitlesel göçler vd. meydana gelir. Başka bir ifadeyle hayatın rutin akışı kesilir. Üstelik sadece etkin olduğu süreçte değil; siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik vb. çeşitli boyutlarıyla etkisi yıllarca devam edebilir. Hüseynbeyli'nin *Sılaya Dönüş* kitabındaki öykülerde de savaşın söz konusu bu etkilerinin kurguya taşıdığı görülür. Yazar, *Gözlerine Gün Düşüyordu*, *Karaca'nın Kara Başı*, *Boz Eşeğin Mektupları I* ve *Aksakal* adlı öykülerinde özellikle Karabağ Savaşının sivil hayata yansıyan birey ve toplum üzerindeki etkilerini ele almış; maddi manevi kayıplardan dolayı duyulan hüznün ve suçluluk, bu kayıpların tekrar elde edileceğine dair umut/dilek gibi soyut ve ekonomik sıkıntılar, göç gibi somut boyutlarıyla betimlemiştir.

Uzmanlar, savaşın mağdurlar üzerindeki temel etkisini onların tarihlerini, kimliklerini ve yaşayan değerlerini içeren sosyal bir dünyanın yok olmasına şahit olmaları⁵ şeklinde açıklamaktadır. Hüseynbeyli'nin öykü kişileri de sözü geçen bu kayıpları yaşayan, ıstıraplarını derinden hisseden kişilerdir. "Gözlerine Gün Düşüyordu" adlı öykünün kahramanı olan Doktor, aldığı bir kararla, barışı temsil eden ve her mevsimde yeşil kalabilen bir fidan dikmek için artık Ermeni tarafında kalan doğduğu köye doğru yola çıkar. Yolculuğu sırasında çocukluğunda pamuk topladığı, oyunlar oynadığı, gelip geçtiği yerlere, yollara baktığında, zorluklarla ulaştığı köyünün virane durumunu gördüğünde bireysel mazisinin somut mekânlarını kaybettiğini düşünür ve derin bir hüznün duyar:

"Yüreği dövünüyordu. Tanıdık bahçeler, ona çocukluğunu, gençliğini hatırlatıyor, o yıllardaki sevinçlerini, kederlerini, gözünde canlandırıyor (s. 23). "Dört bir yanda

⁴ Azerbaycan Edebiyatında Karabağ Savaşı'nı konu alan romanlar için bkz. Şamil Sadıgov; "Azerbaycan Romanında Karabağ Savaşı," *Savaş ve Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2*, Sakarya Üniversitesi, 2016, s. 405-415.

Şiirler için bkz. K. Guliyeva, İ. Gulusoy; "Azerbaycan Edebiyatında Karabağ Temalı Şiirler (Şiirlerde Vatan Özlemi)," *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 7/4 2018 s. 2324-2351.

Nubar Hakimova; "Modern Azerbaycan Edebiyatında Karabağ Konusu," *Savaş ve Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2*, Sakarya Üniversitesi, 2016.

Hikâyeler için bkz. G. Paşayeva, İ. Avşar; Azerbaycan Edebiyatında Karabağ Hikâyeleri, *Azerbaycan Edebiyatında Karabağ Hikâyeleri*, Ankara, 2015, A Yayınları.

⁵ https://insamer.com/tr/savas-ve-akil-sagligi_976.html erişim:04.02.2020. Verilen linkte yer alan yazı, Derek Summerfield'in "War and mental health: a brief overview" isimli çalışmasının tercümesidir.

kimsesizlik hâkimdi. Doktor: Birkaç yıl sonra buralar tamamen kaybolacak. Yıllar sonra bu köyün benimle yaşıt olan insanları öldükten sonra her şey unutulacak. Köylülerinden hiç kimse; hatta benim torunlarım bile öz yurtlarını, konu komşularını tanımayacak. Hatıralar kalmayacak. Geçmiş silinip gidecek, diye düşündü (s. 24)."

Savaşın maziyi, mazinin maddi manevi bütün unsurlarını yok etmesi kitaba adını veren Sılaya Dönüş öyküsünün de ana izleğidir. Aynı zamanda öykünün anlatıcısı olan bir baba ve oğlunun diyaloglarından oluşan metinde savaşın insan üzerindeki etkisi geçmişe özlem, geçmişin gelecek nesillere aktarılma imkânının yitirilmesi ve bütün bunlar dolayısıyla hissedilen suçluluk duygusu öne çıkarılır. Karabağ Savaşıyla kaybedilen topraklarda doğup büyümüş, ancak savaş yüzünden oralardan kopmak zorunda kalmış olan baba, eşinin köyünü ziyaret edebilmekte ancak artık Ermeni tarafında kalan kendi köyüne gidememektedir. Bu durumu oğluna şöyle açıklar: "Burası annenlerin köyü, benim doğduğum köy ise çok uzaklarda, dağların ardında kaldı (...) doğduğum topraklara tekrar gitmem mümkün olsaydı seni de kardeşini de oraya götürürdüm. Size, kuzu otlattığım, ot biçtiğim yerleri gösterirdim. Hem de yaz mevsiminin başladığı günlerde, haziran ayının ilk günlerinde ..." (s. 51).

Savaşın bireyler ve toplum üzerindeki yıkıcı etkisinin başlıcalarından biri de "düşmanlık"tır. Bir şeyin yaşamasına, barınmasına engel olan güç, tutum vb. (TDK); bu tutma yönelik nefreti içeren düşmanlık, Sılaya Dönüş kitabında öne çıkarılan bir duygu değildir. Hatta savaşla ilgili olarak öykü kişilerinin, kendi üzerlerine düşenleri yapıp yapmadıkları konusunda bireysel hesaplaşma içinde oldukları görülür. Bununla birlikte üç öyküde (Gözlerine Gün Düşüyordu, Sılaya Dönüş, Aksakal) "düşmanlık" duygusu göze çarpmaktadır.

"Gözlerine Gün Düşüyordu" öyküsünde Doktor aracılığı ile verilir. Öyküde savaş karşıtı bir tutum ve söylemle yola çıkan Doktor 'un insan ile ilgili düşünceleri "iyi insan, kötü insan" şeklindedir. Savaşa dair düşünceleri ise, savaşın insanlar arasında değil, devletler arasında vuku bulduğu, hiçbir tarafa yarar getirmeyeceği, aksine geçmiş, insanlığın bütün sosyal, ekonomik ve kültürel birikimini yok edeceği doğrultusundadır. Bütün bu görüş ve inanaşa rağmen Doktor, savaşın yarattığı düşmanlıktan kendini sıyıramaz ve savaş, onun da "düşmana karşı" duygularını, düşüncelerini kısmen de olsa etkileyen bir olgu/ hadise olur. Öyküde anlatıcının Ermeni subay hakkındaki, "Ermeni subay kötü bir adama benzemiyordu, belki Ermeni de değildi," kanaatinin yanında Doktor'un tutumu da Ermenilere karşı menfidir: "Ermenilerin o bozuk şivesiyle Rusça konuşmasından pek hoşlanmazdı, uluslararası kongrelerde, nezaketen de olsa, Ermenilerle selamlaşır; ama genellikle onlardan uzak dururdu (s. 25)."

Söz konusu düşmanlık "Sılaya Dönüş" ve "Aksakal" adlı öykülerde de -Doktor kadar belirgin olmasa da- dikkat çeker. Oğluna; ailesini, çocukluğunu, köyüne dair hatıralarını anlatan baba, bunların yanında köyünün artık "düşman" elinde olduğunu da belirtir. Oğul ise "Baba, ben büyüyünce düşmanları köyümüzden kovacağım." tepkisini verir.

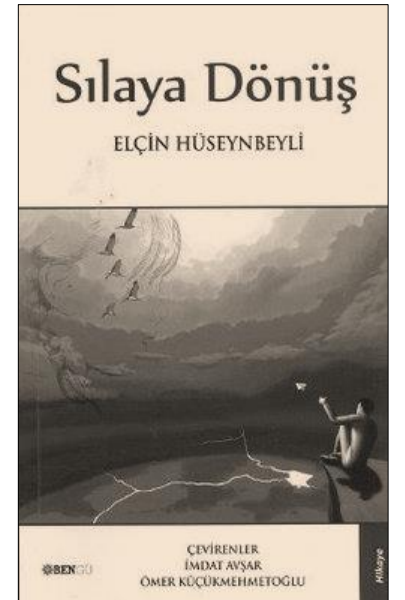
Savaş, toplumların fiziksel, sosyal ve kültürel düzenini sarstığı gibi ruhsal dengesini de sarsabilir. "Savaş travması" olarak adlandırılan bu durum, uzmanlar tarafından "psikiyatrik

bozukluklar, şiddet davranışlarındaki artış, insanî değerlerin kaybı vd.” şeklinde tasnif edilir. Bu travmalara sistematik bir şekilde, nesilden nesile devam eden savaflara toplum tarafından alışıması da dâhil edilebilir. Nitekim Hüseyinbeyli de *Sılaya Dönüş* içinde ye alan “Aksakal” öyküsünde savaşın sonuçlarından ve etkilerinden olan kitlelerin üzerinde oluşturduğu korku ve güvensizlik duygusunun yanında maruz kalanların savaşla yaşamaya alışmış olmaları dikkat çeker. Öykünün insan kitlesi “çocuklar, büyükler ve düşmanlardan” oluşur. Öykünün mekânı ise Ermeni köyü ile aralarında sadece bir tepe bulunan Azerbaycan köyüdür. Ermeniler sırayla silahları omuzlarında tepeye çıkıp volta atarak Azerbaycanlı köylüleri taciz etmesine rağmen onların ellerinde silah bulundurmaları yasaktır. Bu durum hem köylüleri hem çocukları tedirgin eder. Bununla birlikte köyün Aksakal’ında yıllar öncesinden kalma “patlamayan bir tabanca” vardır. Fakat tabancanın patlamadığını Ermeniler bilmemektedir: “Ermeniler sırayla tepenin başına çıkıyor, omuzlarda tüfek volta atıyorlardı. Aksakal, balkonda oturup her gün tabancasını siliyor, parlatıyordu. Tabancaya vuran güneş ışıklarını da tabancasını tepeye doğru döndürüp Ermenilerin gözüne yansıtıyordu... Ermeniler gözlerine gelen ışıktan rahatsız olmasalar bile bu parıldayan şeyin bir silah olduğunu hissediyorlardı (s. 154).”

Silahın kendileri için güven sağlayan, düşman için ise caydırıcı bir güç olduğu savaş durumunda Aksakal’ın on, on bir yaşlarındaki yeğeninin akranlarına söylediği “Amcamın tabancası var! Ermeniler bizim köye giremezler!” sözü ise uzun süren savaşların korkuyu, güvensizliği hayatın olağan bir yanı haline getirdiğini gösteren trajik bir durumdur.

Savaş bağlamında *Sılaya Dönüş*’teki öykülerde dikkat çeken önemli bir husus da Azerbaycan halkının Karabağ’ın savunması konusunda gösterdikleri ya da gösteremedikleri çabanın sorgulanmasıdır. “*Sılaya Dönüş*” ve “*Karaca’nın Kara Başı*” adlı öykülerde daha belirgin şekilde ele alınan bu sorgulamalarda anlatıcı kahramanların Karabağ’ın kaybedilmesine savunma eksikliği, yeterince çaba gösterilmediği düşüncesi ve bu düşünceden doğan suçluluk duygusu sezilmektedir.

Kısa sayılabilecek bir öykü olan “*Sılaya Dönüş*”te anlatıcı kahraman, oğluna, ata topraklarını ve orada bıraktığı çocukluğunu, ilk gençlik çağlarını, köydeki yaşamı, köy halkından hatırladıklarını büyük bir hüznün ve özlemle anlatır. Oğlunun “niçin oraya gidemediklerini” sorması üzerine anlatıcının cevabı; Hüseyinbeyli’nin savaş izlekli diğer öykülerinde de karşımıza çıkan ve Karabağ’ın Azerbaycan halkı tarafından yeterince savunulamadığı; kimi zaman “ata,” kimi zaman ise “anne” olarak kutsiyet atfedilen yurtlarının korunamadığı düşüncesiyle “suçluluk duygusu yüküldür. Zira savaş ailesini dağıtmış, “dağların ardında kalan köyündeki kız kardeşlerinin, akrabalarının akıbetinden habersiz bırakmış; kendisi için de anlamlı olan her şeyi “yitik bir geçmişe (s. 53) gömmüştür:

⁶ Doğan Şahin, Savaşın Yol Açtığı Psikolojik Yıkımlar; http://www.saglikpaneli.com/content.asp?content_id=3019&connection_id=86&connection_table=1&content_type=1 (Erişim tarihi 18.12.2017)

-Evet oğlum, bir zamanlar, bu anlattıklarımın hepsi gerçektir, hepsi de vardı...

-Peki şimdi niye yok? Niye yok, baba?

-Köy düşman elinde oğlum! Biz, beş kardeş, her bayram gözleri yolda bizi bekleyen anamızı, onun bizi meydana getirdiği toprakları koruyamadık... (s. 56)

Karaca'nın Kara Başı'nda ise sorgulama daha vurgulu yapılmakta, hatta acı bir eleştiri boyutuna taşınmaktadır. Öyküde, iki kardeşini II. Dünya Savaşı'nda yitiren Nine'ye göre kardeşleri yaşıyor olsa, şimdi Azerbaycan topraklarına tamah etmek, hem de Karabağ'ı işgal etmek Ermenilerin ağzının işi değildir (s. 67). Azerbaycanlı genç nesilleri temsilen konuşan anlatıcı kahramanın itirafları ise denilebilir ki kitaptaki en vurucu ifadelerdir:

"Karabağ'ın mutlaka işgalden kurtarılması gerekiyordu. Bu nedenle bacım, ben dâhil iki kardeşinin askere gitmesini dört gözle beklemeye başladı. Söz açıldığında, bizim askere ne zaman gideceğimizi soruyordu. Bizim ise ne askere gitmek ne de düşmanla savaşmak düşüncemiz vardı. Bacım aslında kardeşleri II. Dünya Savaşı'nda cephede şehit düşen ve sonra çı-ok perişan olan ninemden ibret almalıydı! (...) Topraklarımız, biz savaşa gitmesek de –elbet bir gün- bize verilecekti! Bizler, -nasıl olacaksa- Hankendi ve Şuşa'ya hatta güzel Tebriz'imize üç renkli bayrağımızı elbet asacaktık! Daha doğrusu biz değil, birileri bizim namımıza asacaktı (s. 67-68)!"

Öykünün sonunda anlatıcının sözünü yarım bırakılması ise Azerbaycan halkının Karabağ için ne yaptığını ne yapması gerektiğini kestiremediğini, politik bir belirsizliğin olduğunu ima eder içeriktedir: "*Ninem ölürken başını hangi tarafa çevirdiğimizi hatırlamıyorum. Çünkü yerimizden yurdumuzdan sürgün olduktan sonra kiblemizi de şaşırılmıştık...* (s. 70)."

Yukarıda savaşın, hayatın normal akışını kestiğini, muhtemel kayıplardan ötürü tedirginliğin, korkunun yoğun olarak hissedildiğini belirtmiştik. Alışılmış, olağan haline gelmiş sürecin olağandışı bir seyirde uzun süre devam etmesi günlük yaşamın her boyutunu olduğu gibi birey ve toplum psikolojisi üzerinde de yıkıcı bir etki oluşturur. Bu yıkımı engellemek yahut buna direnmek için en büyük güç de geleceğe, daha doğrusu savaşın biteceğine, "normal yaşama" dönüleceğine olan umuttur. Görüldüğü üzere Karaca'nın Kara Başı adlı öyküde böyle bir umuda rastlanmaz, ancak "Gözlerine Gün Düşüyor" ve "Sılaya Dönüş"te Karabağ'ın kurtarılacağına olan umut, belki daha doğru bir tarifli canlı tutulmak istenen dilek okunur. Mesela savaşın bütün tahrip gücüne, meydana getirdiği maddi manevi yıkıma, ölümcül hastalığına rağmen Doktor, geleceğe dair umudunu yitirmek istemez, bir gün biteceğine sona ereceğine inanır. Aksi durumda zaten insan yaşamının devam etmesi mümkün değildir. Nitekim bu inanç ve/veya dilekle diktiği fidanı, adeta viraneye dönmüş evini, talan edilmiş yurdunu yeniden kurmaya yönelik bir temel olarak görür. Sılaya Dönüş'teki babanın umudunun ise; "Eğer bir gün köyümüze dönersek babaannenin mezarını da oraya götürür, dedeniz yanına defnederiz." cümleleri bağlamında daha zayıf olduğunu söylenebilir.

Bu gelişmeleri bir düşünceden daha çok ruhunun derinliklerinde duyduğu bir dileğin, özlemin ifadesi olarak okumak da mümkündür.

2. Karabağ Savaşının Maddi Yansımaları

a) İnsan Üzerindeki Yansımaları

Gözlerine Gün Düşüyordu adlı öyküde ölümcül hastalığına rağmen savaşı protesto etmek amacıyla yola çıkan doktor kahramanın, yolculuğu sırasında uğradığı kasabada gözlemlediği sahneler aracılığıyla savaşın ekonomik hayata olan etkileri okunur. Hem dinlenmek hem de süren savaşın yarattığı tehlikelerden korunmak amacıyla bir kahveye giren doktor kahramanın gözlemleri anlatıcı tarafından aktarılır:

Gelenlerin giyim kuşamlarından ve kahveciyle münasebetlerinden, işsiz güçsüz takımından oldukları anlaşılıyordu. Burada da gençler daha çok hükümet yardımları ve anne babalarından kalan emekli maaşlarıyla geçiniyorlardı. Yaşlılarsa umudunu Allah'a bağlamıştı. Gençlerden ne kalırsa onunla idare ediyorlardı. Kahvehanenin sahibi, veresiye defterini masanın üstüne bırakmıştı. Herhalde müşterilerin borçlarını görmelerini, utanıp vaktinde ödemelerini istiyordu. Müşterilerin birbirleriyle şakalaşmalarından, borçluların sayısının, o an kahvedekilerden fazla olduğu anlaşılıyordu (s. 17).

“Bir insanın isteğe bağlı veya zorunlu olarak yaşadığı coğrafi ve sosyo-kültürel çevreden ayrılıp başka bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevreye gitmesi ve yerleşmesi (Lee'den aktaran Kargı, 2017: 111) şeklinde tarif edilen göç, savaş dönemlerinde kitlelerin üzerinde kurulan siyasal ve sosyal baskılar nedeniyle “zorunlu göç” niteliğinde tezahür eder. Hüseyinbeyli'nin “Karaca'nın Kara Başı” ve “Boz Eşeğin Mektupları I” adlı öykülerinde savaşın sosyal boyutu olarak karşımıza çıkan bir başka olgu da “zorunlu göç”tür. Her iki öyküde de göç edilen yer, savaş gerçekliği ile örtüşen coğrafyalar, başka bir deyişle öykü anlatıcısının veya kahramanının yaşadığı yerlerdir. *Karaca'nın Kara Başı* adlı öykü bütünüyle savaş olgusu üzerine kuruludur. Öykü kahramanı Şahnise Nine aracılığıyla hem II. Dünya Savaşı hem de Karabağ Savaşı'nın birey ve toplum üzerindeki yansımaları betimlenir. Şahnise Nine'nin gençlik çağlarında iki erkek kardeşi II. Dünya Savaşı'nda cepheye gitmişler, bir daha geri dönmemişlerdir. Yıllarca iki kardeşinin acısını duyan Şahnise Nine, yaşlılık döneminde Karabağ Savaşı'nın ve sonuçlarının yarattığı acısını da yaşamak zorunda kalmış, bu acıyla da ömrünü tamamlamıştır. Zira pek çok Azerbaycan Türk'ü gibi ailesiyle birlikte Karabağ'dan Bilesüvar'a sürülen Şahnise Nine, doğup büyüdüğü topraklara tüm gençliğini ve geçmişini bırakarak veda etmek zorunda bırakılmıştır. Öyküde anlatı zamanında Şahnise Nine sahip olduğu kuzulardan birini (Karaca) rüyasında gördüğünü, onu, Karabağ düşman işgalinden kurtulduğu gün Maral Dağı'na götürüp kurban olarak kestireceği bilgisi verilir. Bu bilgiyle okuyucuya, Şahnise Nine'nin şahsında Azerbaycan halkının Karabağ'ın bir gün kurtulacağına duydukları inancı sezilmek mümkündür.

Azerbaycan Türkçesinde “gaçağaç”⁷ kelimesiyle karşılanan zorunlu göçün etkileri, Hüseyinbeyli'nin alegorik özellikler taşıyan *Boz Eşeğin Mektubu I* adlı öyküsünde de karşımıza çıkmaktadır. Öyküde Ermeni saldırısına uğrayan bir köyün sakinlerinin panik içinde kaçmaları yazar anlatıcının aktarımından, bu panik ortamında köyde unuttukları eşeğin ve köyün durumu ise öyküye adını veren Boz Eşeğin bakış açısından verilir. Boz Eşeğin mektubundan; köyün Ermeni saldırısına uğradığı, köy halkının doğup büyüdükleri, yurt bildikleri köylerinden korku ve

⁷ gaçağaç: Düşman saldırısı vb. nedenlerle halkın korku ve panik hâlinde kaçıışı.

telaş içinde ancak taşıyabileceklerini alıp geride bütün geçmişlerini bırakarak kaçtıkları bilgisi edinilir. Bu bilgilerin yanında, insansız kalan bir köyün ürkütücülüğü, insansız olmasına rağmen düşman tarafından yine de bombalandığı, köylülerin geride bıraktıklarının yağma edildiği de mektubun dikkat çeken anekdotlarındandır. Bunlardan daha önemli olan ise Boz Eşeğin, köy halkının evleri, toprakları için yeterince mücadele etmedikleri, kaçma yoluna gittikleri vurgulanır. Aşağıya aldığımız alıntı, bu eleştirilere örnek teşkil edenlerden biridir:

... güneşli bir gündü. Birdenbire şiddetli bir gök gürültüsü oldu, şimşekler çaktı, sanki gökyüzü yarılmıştı, acayip sesler gelmeye başladı... Ben yağmur beklerken az sonra bahçemize büyük bir şey düştü ve gürültüyle patladı... Neler olduğunu hiç anlayamadım... Ancak düşen ne idiye doluya, yağmura benzemiyordu... Gökten aniden düşen şeylerin Allah'ın belası olduğunu ve bunları insanlara akılsızlık ettikleri için Allah'ın göndermiş olduğunu çok sonra.... anladım (s 75).

“Allah'ın belası” olarak tanımlanan düşman saldırısında, düşmanın siyasal, sosyal, ekonomik vd. emellerinin yanında, saldırıya uğrayan tarafın maddi yahut manevi eksiklerinin de payı olduğuna dair düşünceler, yazarın *Gözlerine Gün Düşüyordu*, *Sılaya Dönüş* ve *Karaca'nın Kara Başı* adlı öykülerinde de dikkat çeken bir eleştiri / öz eleştiridir (Azerbaycan hükümetinden ziyade halkına yönelik eleştiriler daha fazladır).

2. Mekân Üzerindeki Yansımaları

Hüseynbeyli'nin öykülerinde savaşla ilintili mekânların hemen hepsi Karabağ sınırları içinde kalan köyler ya da kasabalardır. Öykülerde anlatı kişileri ya buralarda yaşarken savaş yüzünden ayrılmak zorunda kalmışlar ya da çocukluk dönemlerini geçirmişler; ilerleyen yaşlarında da çeşitli sebeplerle buralardan uzaklaşmışlardır. Farklı sebeplerden dolayı uzaklaşılacak bu mekânların yetiştirdiği söz konusu kişilerin ortak özellikleri ise “ata toprağı, sıla, baba ocağı vb.” şekilde tanımladıkları bu yerleri yetişkinlik dönemlerinde görme, çocukluk veya savaş öncesi günlerini hatırlama isteğidir. *Sılaya Dönüş* kitabında savaşın gerek açık gerekse kapalı mekân üzerindeki etkisi en yoğun olarak “Gözlerine Gün Düşüyordu”, “Sılaya Dönüş” ve “Boz Eşeğin Mektupları I” adlı metinlerde görülür. Söz konusu metinlerdeki mekânlar artık gidilip görülemediği için derin bir özlem, Karabağ savaşı sürecinde yeterince savunulamadığı için suçluluk, maziden kopulduğu için de hüznle hatırlanır. Bununla birlikte öykü kişilerinden bazıları koşulları zorlayarak "ata yurdu" olarak tanımladıkları ve geçmişlerinin saklı olduğu bu mekânlara gitmek için tehlikeleri göze alarak "atalarıyla" yeniden bağ kurabilmek için yola koyulurlar. “Gözlerine Gün Düşüyordu” adlı öykünün doktor kahramanı bu kişilerin başında gelir.

Gözlerine Gün Düşüyordu öyküsünde mekân hem köyler ve çevreleri olmak üzere açık hem de doktorun eski evi ve karakol olmak üzere kapalı unsurlar olmak üzere karşımıza çıkar. Ölümcül bir hastalığa yakalanan ve kısa bir ömrü kalan doktor kahraman, hem ölümü doğduğu köyde karşılamak hem de o köy aracılığıyla savaşları protesto etmek için köyüne doğru yola çıkar. Bu amacını da bir mektupla ailesine ve kamuoyuna duyurur. Ancak onu, hem fiziksel hem de psikolojik bakımdan zorlu bir yolculuk bekler. Zira doğduğu köye gidebilmesi için trenle 6-7 saatlik bir yolculuktan sonra yaya olarak da uzun bir mesafeyi kat etmesi gerekir. Doktorun trenden indiği kasaba, çocukluğuna dair hatıraları barındıran bir mekândır. Bu kasabada

akrabaları yaşamış, onları ziyaret etmek için buraya defalarca gelmiştir. Fakat bir yandan geçen uzun zaman, bir yandan da savaş, yakınlarından kimseyi bırakmamış, onu burada bir yabancı konumuna düşürmüştür. Köyü ise kasabadan 14–15 km uzaklıktadır ve yoluna yaya olarak devam etmek zorundadır. Ancak pek çok edebiyat metninde kişileri ferahlatan, onlara huzur veren geniş mekânlar, örneğin tabiat, doktor için tehlikelerle, aynı zamanda onu hüznülendiren görüntülerle doludur. Zira önceden insanların, hayvanların gelip geçtiği yollar ıssızlaşmış, yol olma özelliğinin yitirmiş, her yanını çalılar bürümüştür:

“Çayağazi Bağı orman gibi olmuştu (...) Kurdağazi Deresi’nde bir süre durdu (...) Burada her bir ağacı, her bir taşı tanıyordu. Buralar onun çocukluğunun geçtiği yerlerdi. Irmağın sahilinden aşağıya, yola doğru küçük tepelikler uzanıyordu. Tepelerde ne ot ne ağaç vardı. Etraf kelleşmişti. Şaşırdı; ama bunun sebebinin biraz daha ilerleyince anladı. Buralar geçen yaz yanmıştı. Yanık ot kokusu geliyordu (s. 19).

Bu alıntıda savaşın değer ölçüleri ve düşman olarak odaklandıkları unsurların vurgulandığı dikkat çekmektedir. Savaşın sadece karşılarındaki silahlı düşmanlarına değil, onların sahip olduğu veya değer verdiği maddi manevi her şeye düşman olabilmekte, bu güdüyle de onlarla ilintili ve özellikle de onlar için değerli olan her şeyi yok etmek istemektedirler. Özellikle işgal edenler, insanlığın asırlar boyunca yükseltmeye çalıştığı uygarlık seviyesini bir anda en ilkel durumuna düşürebildikleri tarihsel süreçte tanık olunan hadiselerdendir.

Yine açık mekânlardan olan ve doktorun yolu üzerinde bulunan köyler de âdeta hayalet gibidir. “Evlerin çardakları, duvarları sökülüp götürülmüş, âdeta talan edilir. Geriye hiçbir işe yaramayacak kerpiç ahırlar, kamıştan yapılmış ağıllar ve tavuk kümesleri kalır... Evlerin duvar taşlarının bir kısmını Aras’ın güneyinde yaşayan İranlı soydaşları, bir kısmını da Ermeniler götürür (s. 20).” Üstelik bu viranelik sadece yolu üstündeki köylerde değil, kendi köyünde de söz konusudur. Savaş karşıtı bir eylemin içinde olan, dolayısıyla savaşın ne olduğunu ve nelere yol açtığını bilen biri olmasına rağmen Doktor, büyük bir özlem ve heyecanla geldiği köyünde, savaşın mekân üzerindeki etkileriyle yüz yüze gelir. İnsansız köyün evleri köhneleşmiş, bahçeleri viraneye dönmüştür. Geçmişte köy halkı tarafından anlam yüklenen, özenilip değer verilen, bir anlamda köyün sembollerinden biri olan “düzlükteki karadut ağacı” da savaşın mağdurlarından olmuş, eski günler gibi o da ancak doktorun neslinin hatırlayabileceği, sonraki nesillerin asla bilemeyeceği bir değer olarak maziye gömülmüştür. Öyküde doktorun evinin betimlendiği anekdot ise savaşın maddi olduğu kadar manevi tahribatlarından biri olan yağma ve talan eylemlerini örneklemesi bakımından önemlidir. Savaş, daha çok da işgal atmosferi içinde bütün değerler alt üst olmakta, "her şey mubah" hâle gelmektedir:

“Tan yeri ağarıyordu. Kamıştan yapılan ağıl, yanıp küle dönmüştü. Evlerinin bir duvarıysa hâlâ ayakta idi. Sanki o duvarı, müzelik olsun diye saklamışlardı. O güzelim beyaz yapı taşlarını, vaktiyle dağlardan, kayalardan söküp getirmişlerdi. Bahçelerindeki ağaçlardan bazıları kesilmiş, bazılarıysa kurummuştu, ama nar ve dut ağaçlarının çoğu duruyordu. Bahçeyi çevreleyen beton çitler sökülüp götürülmüş, bütün yurt yağmalanmıştı. Kalbindeki heyecanı, gözlerindeki hüznü, ellerindeki, dizlerindeki acıyı dindirmek için ağladı, ağladı... Evi dağıtıp yıkanlar mutlaka bodruma da girmişlerdi. Çantasını yere koydu, viraneye dönen eve girdi. Bir zamanlar üstünde emeklediği, kardeşleriyle kovalamaca oynadığı evin döşemesi de sökülüştü. Yer yer çürük tahta

parçaları göze çarpıyordu. Evin bodrumundaki araç gereçten hiçbiri yerinde yoktu (...) Komşu eve geçti. Onların da bahçesi harabeye dönmüştü. Komşularının evini de gözünün önünde canlandırdı. Elinden, yüzünden ter akan taş ustaları, duvar ustaları, sanki daha dün, dut ağacının altında oturmuş, höpürdeterek çay içiyorlardı (...) Güneş doğuyor, bu can sıkıcı manzarayı amansız bir cellat gibi bütün çıplaklığıyla gösteriyordu. Tabiat sanki insanlardan intikam alıyor, binlerce yıllık geçmişine dönüyordu (s. 22–23–24).

“Atalarının yattığı mezara gömülmeyi isteyen,” böylece hem onlarla yıllar sonra ve sonsuza kadar sürecek bir bağ kurabileceğine inanan doktor, bu inancının yanında savaşın yol açtığı bölünmüşlüklerle, yasaklamalara, fiziksel ve psikolojik “sınırlara” da karşı çıkma cesareti gösterir. Fakat savaşın ahlâkî boyutundaki çirkinliğin yansımalarından biri olan talan, kutsiyet atfedilen, barış zamanında “dokunulmazlıkları olan” mezarlıklara dek uzanmış, bazı mezar taşları çıkarılıp götürülmüş, birçoğu kırılıp parçalanmış, mezarlık tanınmaz olmuştur: *Mezarlık tanınmaz olmuş, yakılıp yıkılmıştı. Bazı mezarların baş taşları çıkarılıp götürülmüştü* (s. 33).

Öykülerde savaşın mekân üzerindeki izlerini anlatan satırların, aslında mekân üzerinden insanın durumunu da anlattığı söylenebilir. Betimlenen köy odağında düşünüldüğü zaman savaşın, doktor aracılığıyla bireylerin geçmişine, köy dolayısıyla toplumların geçmişine, yine köy ve ev dolayısıyla da uygarlığa yönelmiş şiddete dayanan bir olgu olduğu kaydedilebilir. Öykülerden, sadece “düşmanın” yenilmesi değil, onun belleğini oluşturabilecek bütün unsurların yok edilmesinin hedeflendiğine dair telkini çıkarmak mümkündür. Yine alıntının son cümlesiyle yazar anlatıcının savaşın, insanogluna ve onun ürettiği uygarlığa yönelik tehdit olduğu da dikkat çeken bir vurgudur.

Sılaya Dönüş kitabında savaşın mekân üzerindeki izlerinin okunabileceği diğer öykü, “Boz Eşek’in Mektupları I” dir. Bütünüyle alegorik biçimde kaleme alınan öyküde Tekdut adı verilen dut ağacı imgesiyle terk edilmiş/edilmek zorunda kalınmış yaşanan mekânların, yerlerin ilkel hâle dönmesi betimlenir. Boz Eşek, sahibine gönderdiği mektupta savaştan önce meyvesiyle, gölgesiyle, heybeti ve canlılığıyla hayat veren Tekdut adlı ağacın “yaşlandığını, elden ayaktan düştüğünü, sararıp solduğunu bildirir. Boz eşek Tekdut ve köyün durumunu sahibine aşağıdaki cümlelerle anlatır:

“Bu yakınlarda Yaloba’ya gittim (...) Tekdut ile dertleştim biraz. Senin yaramazlıklarından bahsettim. Tekdut seni çok özlemiş. Sen küçükken Tekdut’un gölgesinde çok yatmışsın... Annen pamuk toplarken sen dut ağacının altında mışıl mışıl uyurmuşsun, bilmem hatırlıyor musun? O vakur, herkesi gölgesinde misafir eden Tekdut’un boynu bükülü şimdi, garip garip duruyor. (...) Sizin çocukken yıkandığınız değirmen suyu da kurumuş, balıkları da kederden ölmüş (...) seninle birlikte ot biçmeye gittiğimiz yolları şimdi ot bastı. İnsanın geçmediği yol kime gerek... (s. 78-79)

SONUÇ

Tanpınar, Huzur romanında kahramanı İhsan'a, savaşın medeniyetin yıkım sebebi olduğunu söyler. Genellikle yazar anlatıcının bakış açısından verilen Hüseyinbeyli'nin Karabağ Savaşı'nın konu edildiği beş öyküsünde de sözü edilen yıkımın hem maddi hem manevi boyutlarını okumak mümkündür.

Yazarın tanıyıp bildiği, yaşadığı coğrafyanın anlatıya taşıdığı öykülerde savaşın eylem olarak değil, hemen bütünüyle topluma, bireye ve mekâna olan, başka bir deyişle sivil hayata olan etkisiyle ele alındığı görülür. Gerek insan gerekse tabiat üzerindeki etkisi tahribat nitelikli olarak karşımıza çıkmakta ve bu boyutlarıyla medeniyete düşman bir olgu olduğu, söz konusu unsurları ilkellettiğine dikkat çekilmektedir.

Öykülerde dikkat çeken bir başka husus da Karabağ'ın kaybindan dolayı dönemin yöneticileri, politikacılar vd. herhangi bir eleştiri yöneltilmezken öykü kişilerinin temsil ettiği Azerbaycan halkı, özellikle de eli silah tutabilen Azerbaycan erkekleri; yurtları için vazifelerini yerine getirmediği/getiremediği" yönünde eleştiriler, özeleştiriler yapılmaktadır. Bu eleştiriler "Sılaya Dönüş," "Karaca'nın Kara Başı," "Boz Eşeğin Mektupları I" ve kısmen de "Aksakal" adlı öyküde yer almaktadır.

Bununla birlikte öykü kişileri ne denli yenilmiş, buruk olsalar da savaşın bir gün elbet biteceğine, kaybedilen toprakların geri alınacağına, yaraların sarılacağına, geçmiş günlerin geri geleceğine dair –zayıf da olsa- umutlarını yitirmemişlerdir.

Öykülerde dikkat çeken anekdotlardan diğerleri ise, örneğin mezar imgesi nesilleri hem geçmişe hem geleceğe bağlayan ve kutsiyet yüklenen değerlerden biri olarak verilmiştir. Bunun yanında aile, akrabalık bağlarının kuvveti, geçmişin, bir milletin hem maddi hem manevi dayanağı, geleceğin temeli olduğu telkinini öykü kişilerinin hem söylem hem de eylemleriyle vermeye çalışılmıştır.

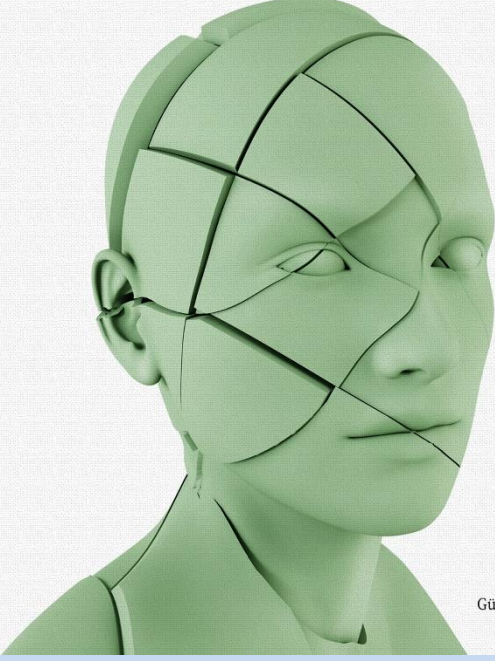
Belirtilebilecek bir diğer husus da öykü kişilerinin Karabağ'ı geri almak için bir mücadeleye hazır olduklarına dair göstergelerdir. Örneğin Gözlerine Gün Düşüyordu kahramanı Doktor'un düşünsel olarak savaş karşıtı bir eylem içinde olmasına rağmen, duygusal olarak yurdunun (Karabağ) savunması veya geri alınması söz konusu olduğunda mücadelenin, savaşmanın kaçınılmaz olduğuna ve bu mücadele sonucunda Karabağ'ın geri alınacağına inandığı da görülür. "Karaca'nın Kara Başı"nda da anlatıcı kahramanın geçmişte gösterilen gafletten sıyrıldığını, mümkün olsa mücadeleye hazır olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aras, O. N.; Dedeyev, B; Yılmaz R; İbayev V. (2008). *Karabağ Savaşı Siyasi- Hukuki-Ekonomik Analiz*. Bakü: Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Clausewitz, Carl Von (2008). *Savaş Üzerine*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Daver, Bülent (1992). "Savaş ve Barış Üzerine," *Atatürk Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 3, S. 10, s. 181-186.
- Hüseyinbeyli, Elçin (2011). *Sılaya Dönüş*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Kargı, Birkan (2017). " Türk Yazınından Seçili İki Romanda Göç ve Göçmen Olgusunun Paydaşlık Bağlamında Yansımaları," *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5/3, s. 108-115.
- Koç, Yasemin (2012). "Elçin Hüseyinbeyli ve 'Ninemin Tütün Kesesi' Adlı Öyküsü," *Türk Dünyası Dergisi*, nr. 36, Ankara, TDK Yayınları.
- Sadıgov, Şamil (2016). "Azerbaycan Romanında Karabağ Savaşı," *Savaş ve Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2*, Sakarya Üniversitesi.
- http://tde.sakarya.edu.tr/sites/tde.sakarya.edu.tr/file/savas_ve_edebiyat_2.cilt_e_kitap_sempozyum_bildiriler_kitabi____.compressed_.pdf (erişim tarihi 08.02.2020)
- Şahin, Doğan (2010). Savaşın Yol Açtığı Psikolojik Yıkımlar.
- http://www.saglikpaneli.com/content.asp?content_id=3019&connection_id=86&connection_table=1&content_type=1 (erişim tarihi: 18.12.2017).

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

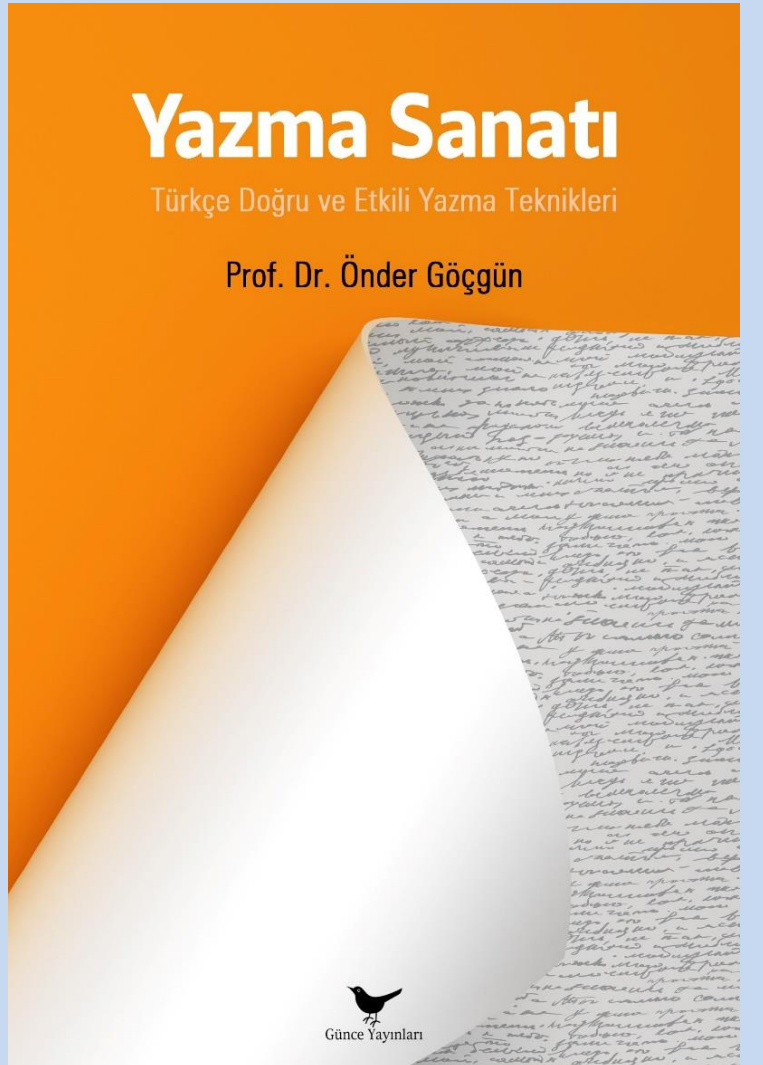

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları